

Felszeghi Sára

## „Mindegy, hogy rég volt vagy nem-rég”

Weöres és az öregség

„Még nem ismertem, mikor egy újságban, gondolom, a Pesti Hírlapban megjelent az Öregek, az ő arcképével, akkor még diák volt, diáksapkás képe volt ott. A vers mindjárt megkapott, mert ritkán hallani ilyen őszinte érzést, és főleg fiatal embertől, az öregek iránti szánalmat” [1] – írja Kodály Zoltán az Öregek című versről, melyet Weöres tizenöt évesen írt, és Kodály zenésített meg, de a *Valse triste* című vers megírásakor, mely az öregség, az élet, a halál, a zene és a tánc verse, alig múlt húszéves.

Mi késztet egy fiatalembert, hogy ilyen témát válasszon, hogy az öregség úgy éljen benne, mint a betegség, a félelem és a halál, nem pedig a kiteljesedés szinonimája?

A különböző kultúrákban és történelmi időkben az öregség megítélése más és más volt. A régi magyar és a keleti kultúra csak az idős embert tekintette teljes embernek, és nagy becsben tartotta, igazi értéként kezelte, a tudás, a bölcsesség, a kiteljesedés, és nem a betegség vagy halál gondolatát társították az öregséggel. Vannak kultúrák, ahol ez a szemlélet még ma is él, bár a világon egyre inkább azt vallják, hogy „a jövő a fiatalság kezében van”. Ennek ellentmondani látszik Európa előregedő társadalma, így joggal merül fel a kérdés, hogy „a jövő az öregek kezében van?”.

A fiatal Weöres Sándor az idős emberekkel kapcsolatos tapasztalatait a harmincas évek Magyarországon szerezte, ahol a hagyományok tisztelete mellett nyilván jelen vannak a világot átfogó gazdasági recesszió következményei, többek között az ezen a téren változó, mindinkább a fiatalság felé forduló szemlélet is. Természetesen, ennek a látásmódnak számos más összetevője is van, gondoljunk csak arra, hogy a költő gyermekkorában sokat betegeskedik, így aztán korán megismeri a betegségtől, haláltól való félelmet. Egyedüli gyermek, aki gyakori betegsége miatt nem tud iskolába járni, magántanulóként végzi tanulmányait, így az egyedüllétet és a magányt is megtapasztalja. „Az ablakból néha elnézem őket”, írja az Öregek című versében, és kitűnő megfigyelőképességével könnyen felismeri sorközösségét az idős emberekkel, empátiával gondol rájuk, hiszen „Oly árvák ők mind...”, írja, oly árvák, akárcsak ő. Nem zárhatjuk ki azonban azt sem, hogy Weöres rendelkezett már gyermekként a „cor senilé”-vel, azaz az öregkor bölcs szívével, mert erre utalnak az e témában írott korai versei.

Ezek a versek szomorú, lemondást, elmúlást sugalló versek: „úgy állnak búsan, csüggeteg, / mint hervadt őszi levelek / a sárga porban.” (Öregek), vagy „...ha az utcán bottal bandukolnak, / idegenül néz a napsugár is” (Öregek). A *Valse triste* című versének már a címe is ezt a hangulatot tükrözi. A szomorú szó a lemondást, elmúlást jelenti, ennek ellentmond a *keringő*, mely az életet,

a forgatagot, a pezsgést jelképezi, de ezzel még inkább kihangsúlyozza a költő a szomorúságot, az elmúlást.

A versek színei még fokozzák ezt a hangulatot, melyek sötét hideg tónusúak: „hűvös és öreg az este” vagy a „gyors záporok sötéten” (*Valse triste*), „vacogó szél” (*Öregek*), „a kék kőkény” (*Valse triste*), melynek sötét tónusa a hideg, a távolságtartás színe és az elmúlást hangsúlyozza.

Az ilyen témájú verseiben általában egy külső és egy belső kép párhuzama lelhető fel. A külső képet, a tájat sötét tónus és hangulat uralja, ezt erősíti meg a hangutánzó szavak: „csörög a cserje teste” (*Valse Triste*) vagy „a jég reccsen a patakban” (*Haláltánc*), de a hideg érzetét kelti az egész vers: „A fagyos fák kérge pattan”, „Mindenfelé csupa hó” (*Haláltánc*), ami ugyancsak az elmúlást szimbolizálja. A belső kép, a lélek azonosul a tájjal, amit az *Önarckép* című versében így fogalmaz meg:

*„Cselekszem és szenvedek, mint a többi,  
de legbenső mivoltom maga a nemlét”,*

és ezt a magányérzetét kelti a *Valse triste*, illetve az *Öregek* című verse is.

A külső és belső képek a versben végigvonulva hol különválnak, hol egybeolvadnak, jól szimbolizálva a költő lelkiállapotát.

Az öregség és az elmúlás gondolata végigkövethető ezekben a versekben. Az idős ember és az est párhuzama: „Hűvös és öreg az este” (*Valse triste*), vagy az őszi falevelekkel való összehasonlítás: „hervadt őszi levelek a sárga porban” (*Öregek*), a fizikailag és lelkileg leépült ember: „Remeg a venyige teste” (*Valse triste*) vagy „csupa váz és bőr maradtam” (*Haláltánc*), a csonttá aszott öreg, aki didereg és magányos, nemcsak a hidegtől, de az elhagyatottságtól is fázik.

A termékenység, az élet elmúlását jelentik az „Elhull a szüreti ének” és „Elhull a nyári ének...” (*Valse triste*) „kötényemben almát hordtam” (*Haláltánc*), melynek hangulatát Petőfinél („elhull a virág...”) és Berzsenyinéél („Hervad már ligetünk, s díszei hullanak”) egyaránt fellelhetjük, de amíg náluk az ős szelíd tónusa dominál, itt a tél komor hangulatát idézi.

A test és lélek töpörödését, az öregséggel megjelenő fizikai leépülést jelzi a „Kuckóba bújnak a vének” (*Valse triste*), „zörgős Miska”, „csupa váz és bőr maradtam” (*Haláltánc*) verssorok. A „Kuckóba bújnak a vének” (*Valse triste*) azonban mást is jelent. Egyfelől jelenti azt, hogy az öregek már nem házba, hanem „kuckóba”, azaz kis helyre húzódnak. Ez egyben az elmagányosodás jelképe is, mert egy kuckóban csak egyedül fér el, bújik el az idős ember, aki, mint ahogy az *Öregek* című versében írja: „Oly árvák ők mind...”, vagy „Úgy élt szegény már, / mint puszta ház”, vagy „árva, se párja...” (*Vénülő férfi*), „Volt nekem párom, foszlós kalácsom” (*Öreg szekeres*), és ez a magány az egyik legsúlyosabb teher az idős ember számára. Egyik betegem mondta: „az én gyerekeim mindent megvesznek nekem, több milliót költenek rám, pedig nekem csak az kellene, hogy leüljenek mellém, megfogják a kezem, és beszélgesse nek velem egy kicsit.” Megrázó gondolat! Ugyanakkor az elbújás oka nemcsak a „ne legyenek útjában senkinek” gondolata, hanem a halálra való készülés is: „élet-gyertyán lefolyt viasz”, „te már elégtél: mehetsz aludni...”, *Olyanok ők, / mint ki utazni készül / és már csomagol*” (*Öregek*) vagy „elbújnak már a vé-

nek" (*Valse triste*), akár az állati világban, ahol, ha az állatok érzik a halálukat, elvonulnak egyedül meghalni.

Ebben a magányban nem csoda, ha mindjobban kiég, elsvárosodik az idő ember lelke, azaz „Az ember szíve kívásik” (*Valse triste*), és az élete kilátástalanná válik. A fölöslegesség-érzet fájdalalmát nemcsak a *Valse triste*, hanem az *Öregek* című versében is fellelhetjük:

„tán fáj, ha érzik,  
 hogy e két kézre,  
 dolgoz kezekre,  
 áldó kezekre  
 senkinek sincsen szüksége többé.”

Ebben az eseménytelen világban, az „Egyik nyár, akár a másik” (*Valse triste*), ami csak még fokozza az elmúlás folyamatát, mert ahogy egy kedves idő barátom mondta: „az ember nem az évektől öregszik meg, hanem attól, ha már nincs semmi feladata.”

Ez az a világ, ahol mindinkább az egyformaság, a deperszonalizáció jelenik meg, ahol nincs többé tanár, asztalos, mérnök, itt már csak „nyugdijas” mindenki, azaz az ember mint érték megszűnik, és csupán „tömeg”, azaz teher lesz a társadalom részére. Itt nincs szükség az emberi, azaz a szellemi teljesítményre, pedig „amit nem használsz, az elvész”, így siettetve a szellemi leépülést, az amnéziát, ahol

„Mindegy, hogy rég volt vagy nem-rég.  
 Lyukas és fagyos az emlék.”  
 (*Valse triste*)

A férfikor elmúlása: „Lányok sírnak a házban” (*Valse triste*), a szerelem utáni vágy megszűnése: „lábszárunkon, gerincünkön / szerelem se citeráz” (*Haláltánc*) már az önfeladás és egyben az igénytelenség jelképe is: „Hol a szádról a festék?” (*Valse triste*), de jelenti az időskor betegségeit is:

„Hol a szádról a festék?  
 kékre csípi az esték.”  
 (*Valse triste*)

A virágzó fiatalságot (*piros száj*) az öregség, a betegség váltja fel (*kék száj*), a kék száj, a cianózis a betegséget is jelenti, az oxigénhiányt, ahol nemcsak a szó szoros értelmében fogy el a levegő és következik be a halál. Ez a kép megegyezik a rómaiak közmondásával: „*Senectus ipsa morbus est*”, azaz: Az öregség betegség, vagy Terentius szerint: „Az öregség maga a halál.”

A mozgás beszűkülésével a távolságok is megnőnek, fogy az oxigén, a domb is leküzdhetetlen magasságnak tűnik, ezért is „Ködben a templom dombja” (*Valse triste*), illetve „És rabok ők már, / ... / hetven nehéz év a békó karjukon, / ... / hetven nehéz évtől leláncolva várják / egy jóságos kéz, / ... / parancsszavát” (*Öregek*).

A keringő az élet, a végtelenség jelképe (*Valse triste*), de itt egy olyan keringő, ahol a keringés nem örök, hanem megszakad, azaz szomorú...

Weöres idős emberekről szóló versei a párhuzamok és ellentétek versei, de egyben egy belső utazást is jelentenek: a magánytól, szenvedéstől, öregségtől való félelmet, mert itt az öregség a betegség, a halál szinonimája, nem pedig a kiteljesedés, megbecsülés, pedig az ókori kultúra, de az Ószövetség is az *öreget* és a *bölcsességet* azonos fogalmakként értelmezi. Áprily ezért írja a *Kérés az öregséghez* című versében:

*„Öregség, bölcs fegyelmezője  
véreknél,  
taníts meg hogy Csendemhez  
csendben érjek.*

.....  
*Csak bukdácsoló patakok cse-  
vegnek,  
folyók a torkolatnál csendesed-  
nek.”*

Weöres idősek iránti empátiája mellett ott az aggodalom is, hogy nem becsüljük értékeinket: az idős embereket, és valljuk be, ebben túl sok változás nem történt a harmincas évektől napjainkig, pedig ahogy Frank Schirmmacher írja [2]: *„Az a társadalom lesz a legsikeresebb, amelynek vallási és kulturális meggyőződése alkotóerővé tudja tenni az öregséget.”*

Ezzel, sajnos, napjainkig adósk maradtunk és ebben a kérdésben is, mielőbbi szemléletváltásra lenne szükség, mert idősödő társadalmunk fentmaradásának ez lehet az egyik biztosítéka.

#### Felhasznált irodalom

1. [www.hotdog.hu/lelekhang/versek/p3](http://www.hotdog.hu/lelekhang/versek/p3)
2. Frank Schirmmacher: *A Matuzsálem-összeesküvés*, Scolar, 2007
3. Weöres Sándor: *Egybegyűjtött írások*, I-II. Magvető, Budapest, 1970